

Біла-Тіунова Л.Р.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного і фінансового права
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ПОДАТКОВИЙ КОНТРОЛЬ В МЕЖАХ ЦИФРОВИХ ПОДАТКОВИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС

Вступ. Інтеграція України до Європейського Союзу вимагає глибоких реформ у сфері податкового контролю, що зумовлено потребою у гармонізації національної системи з європейськими стандартами. У сучасному глобалізованому світі податкові системи дедалі більше спираються на цифрові технології, які забезпечують прозорість, автоматизацію та ефективність податкового адміністрування. Однак впровадження цифрових податкових систем в Україні супроводжується низкою проблем, які перешкоджають їх повноцінному функціонуванню.

Серед основних проблем можна виокремити недосконалу інтеграцію інформаційних систем різних органів, відповідальних за податковий контроль. Це ускладнює обмін даними, що є ключовим елементом сучасних цифрових податкових систем, особливо в умовах реалізації стандарту CRS (Common Reporting Standard – (єдиний міжнародний стандарт автоматичного обміну податковою інформацією)). Також спостерігається низький рівень цифрової інфраструктури у багатьох регіонах, що ускладнює автоматизацію процесів на місцевому рівні.

Крім того, на тлі війни виникають нові виклики, пов'язані з кібербезпекою та захистом податкової інформації. Ризики кібератак стають реальністю для багатьох державних систем, що потребує значних інвестицій у посилення захисту даних. Водночас недостатня підготовка кадрів для роботи з новими цифровими інструментами створює додаткові перешкоди для реалізації реформ.

Не менш важливою проблемою є недостатня адаптація законодавства до європейських стандартів. Відсутність комплексного підходу до цифровізації податкової системи та фрагментація нормативної бази уповільнюють процеси модернізації. Також значна частина економіки перебуває в тіні, що ускладнює контроль і знижує фіскальну ефективність держави.

З огляду на це, вирішення зазначених проблем є ключовою передумовою для успішної інтеграції України до європейського податкового простору. Подальше дослідження має бути спрямоване на вивчення шляхів адаптації податкового контролю в межах цифрових систем, що дозволить забезпечити економічну стабільність та відповідність європейським стандартам.

Метою статті є аналіз стану впровадження в Україні податкових систем в межах євроінтеграції України та їх вплив на заходи податкового контролю.

Виклад основного матеріалу. Євроінтеграційні зобов'язання України передбачають гармонізацію податкового законодавства зі стандартами ЄС, що спрямовано на підвищення прозорості у податковій сфері. Податковий контроль є ключовим інструментом для забезпечення цього, оскільки саме він дозволяє здійснювати ефективний моніторинг і аналіз виконання податкових зобов'язань. Важливим аспектом є впровадження Стратегії цифрового розвитку та цифровізації управління державними фінансами, яка створює основу для автоматизації та прозорості

[1]. Застосування ІТ-технологій сприяє зниженню корупційних ризиків і підвищенню ефективності управління. Реалізація цих заходів є важливим кроком для зміцнення довіри міжнародних партнерів та інтеграції України до європейської спільноти.

Сьогодні Україна активно працює над інтеграцією до спеціальної захищеної мережі CCN/CSI, що використовується країнами ЄС для обміну податковою інформацією. Україна підготувала правову та технічну базу для інтеграції стандартів CRS (Common Reporting Standard) та CbC (Country-by-Country Reporting). Ці системи дозволять автоматичний обмін податковими даними з іншими країнами, що відповідає міжнародним стандартам ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку). Зокрема, у червні 2024 року Державна податкова служба отримала схвалення від глобального форуму ОЕСР щодо зрілості системи управління інформаційною безпекою, що є обов'язковим кроком для підключення до CCN/CSI [2].

В межах проєкту EU4PFM Україна провела аналіз відповідності податкового законодавства європейським стандартам. Це стосується гармонізації непрямого оподаткування (ПДВ, акцизи) та впровадження директив, пов'язаних із адміністративною співпрацею та протидією податковим зловживанням. Це шанс для українських інвесторів перейняти цивілізовану світову практику легалізації статків, налагодивши чесні й прозорі відносини з державою. Ця податкова новація має як посилити економіку країни у воєнний час, так і надати українським інвесторам можливість стати повноправними учасниками світового фінансового ринку [3].

Для забезпечення захисту даних під час обміну інформацією Україна посилила заходи кібербезпеки, включаючи логічний та фізичний контроль доступу до систем, а також управління ризиками [4]. Ці кроки є частиною ширшої євроінтеграційної стратегії, спрямованої на гармонізацію податкової політики з вимогами ЄС та підвищення прозорості в оподаткуванні.

Україна активно працює над впровадженням ІТ-систем для автоматичного збору та обміну податковою інформацією. Зокрема, розроблено програмне забезпечення для Державної податкової служби (ДПС), яке забезпечує можливість автоматичного міжнародного обміну інформацією відповідно до Загального стандарту звітності (CRS) та звітування за країнами (CbCR). Це стало можливим завдяки співпраці з Міністерством фінансів України та програмою ЄС EU4PFM. Впровадження цих стандартів дозволяє здійснювати обмін даними з податковими органами понад 100 країн для виявлення ухилень від оподаткування та забезпечення прозорості фінансових операцій [5].

Верховна Рада ухвалила законодавчі зміни для приєднання до міжнародної системи CRS. Це сприяє підвищенню прозорості податкової системи та ефективному моніторингу доходів українських резидентів за кордоном. У жовтні 2024 року було здійснено перший обмін інформацією з іноземними партнерами. Українська сторона передала дані про фінансові рахунки нерезидентів у вітчизняних банках, а також отримала аналогічну інформацію про рахунки українців за кордоном.

Цей обмін є важливим кроком у посиленні контролю за декларуванням доходів, що підлягають оподаткуванню, і забезпеченні більшої прозорості податкової сфери. Автоматичний обмін проводиться на основі Багатосторонньої угоди CRS, яка передбачає взаємне надання даних між країнами-партнерами щорічно. Інформація включає дані про рахунки фізичних і юридичних осіб, які відповідають визначеним критеріям [6].

З метою забезпечення відповідності України міжнародним зобов'язанням, Верховна Рада ухвалила закон щодо впровадження Загального стандарту звітності та належної перевірки інформації про фінансові рахунки (CRS). Законопроект № 8131 у другому читанні підтримали 263 народних депутати. Цей нормативний акт передбачає щорічний міжнародний автоматичний обмін даними

про фінансові рахунки та вводить низку змін до Податкового кодексу України [7].

Основні зміни включають вимогу для фінансових агентів дотримуватися правил стандарту CRS під час здійснення комплексної перевірки (*due diligence*) фінансових рахунків. Також передбачено обов'язок подання до Державної податкової служби інформації про фінансові рахунки резидентів інших юрисдикцій, що беруть участь у Багатосторонній угоді CRS. Ці зміни спрямовані на уніфікацію підходів до обміну інформацією, забезпечення прозорості фінансових операцій та протидію ухиленню від сплати податків.

Ухвалення цього закону є важливим етапом на шляху до інтеграції України в міжнародну податкову систему, а його імплементація вимагатиме подальших зусиль, зокрема у сфері технічного забезпечення, навчання персоналу та адаптації нормативно-правової бази до нових вимог.

Україна поступово рухається до інтеграції з європейськими системами, такими як VIES (Система обміну інформацією про ПДВ), яка використовується для перевірки ідентифікаційних номерів платників ПДВ для транскордонних операцій у ЄС. Хоча Україна ще не є офіційною частиною цієї системи, розпочато заходи, спрямовані на підготовку до такої інтеграції в рамках євроінтеграційних процесів. Це включає адаптацію законодавства до стандартів ЄС та розвиток IT-інфраструктури для обміну митною і податковою інформацією, яка зменшить ризики шахрайства та підвищить прозорість операцій.

Однією з головних проблем на цьому шляху є недостатній рівень цифровізації української податкової системи, що ускладнює обмін даними в реальному часі. Це пов'язано як із застарілою інфраструктурою, так і з недосконалим технічним забезпеченням фіскальних органів. Відсутність інтегрованої системи обліку ПДВ між різними державними органами ускладнює реалізацію автоматичного обміну інформацією.

Для покращення ситуації необхідно впроваджувати сучасні IT-рішення та забезпечувати належний рівень навчання персоналу податкових органів. Також варто створити єдиний інформаційний простір між державними структурами, відповідальними за адміністрування податків. Підвищення рівня захищеності даних і вдосконалення системи звітності для бізнесу також є критично важливими. Зважаючи на досвід інших країн, які успішно інтегрувалися в систему VIES, Україна може використовувати вже апробовані підходи, такі як запровадження єдиної електронної платформи для обліку ПДВ та впровадження автоматизованого обміну інформацією між податковими органами і платниками податків. Поступова гармонізація правового поля і посилення міжнародної співпраці також є важливими кроками на цьому шляху [8]. Наразі, українські органи активно працюють над запровадженням стандартів ЄС у свої податкові та митні системи. Реалізація таких ініціатив здійснюється за підтримки ЄС, зокрема через проекти на зразок Association4U, які спрямовані на впровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [9]. Однак точних даних про повне підключення до VIES наразі немає, оскільки цей процес потребує вирішення як технічних, так і юридичних питань.

Одним із ключових завдань у контексті вдосконалення контрольної діяльності податкових органів є цифровізація основних процедур та впровадження сучасних інструментів, серед яких особливе місце займає електронний аудит (e-аудит). Для реалізації цієї ініціативи органами Державної податкової служби України вже виконано значну підготовчу роботу.

Зокрема, були внесені зміни до нормативно-правової бази, які створили необхідні умови для запуску e-аудиту. Затверджено форму, структуру і порядок подання електронних документів SAF-T UA до контролюючих органів, а також передбачено обов'язок великих платників податків надавати відповідну

інформацію під час перевірок у цифровому вигляді. На додаток, розроблено методики перевірки коректності нарахування та сплати податкових зобов'язань для різних категорій податків і зборів [10].

У технічному плані завершено створення стандартного аудиторського файлу SAF-T UA та визначення його XML-схеми, яка вже доступна на офіційному вебсайті ДПС. Водночас був доопрацьований Електронний кабінет платника податків, що тепер підтримує обробку файлів великого обсягу, включно з новим форматом SAF-T UA [11].

Загалом ці заходи створюють усі необхідні умови для запуску е-аудиту, особливо для великих платників податків. Упровадження такого підходу є важливим кроком до адаптації європейських стандартів у роботу податкових органів України, спрямованим на забезпечення зручності для платників, підвищення рівня добровільного виконання податкових зобов'язань і модернізацію контрольних процесів.

Повне впровадження зазначених ІТ-систем матиме суттєвий вплив на податковий контроль в Україні, підвищуючи його ефективність, прозорість і відповідність міжнародним стандартам. Зокрема, підключення до спеціальної захищеної мережі CCN/CSI, яка забезпечує обмін інформацією між компетентними органами країн ЄС, стане важливим кроком для інтеграції української податкової системи в європейський простір. Це дозволить автоматизувати оновлення даних про міжнародних економічних операторів, знижуючи ризик помилок у веденні обліку. Крім того, доступ до єдиної платформи значно полегшить інформаційно-аналітичне забезпечення, спрощуючи виявлення ризиків ухилення від оподаткування через поглиблений аналіз даних.

Не менш важливими є ІТ-системи для автоматичного збору та обміну податковою інформацією, які інтегрують дані з державних реєстрів, фінансових установ і електронних платформ. Такі системи сприятимуть ефективнішому моніторингу доходів та операцій

платників податків, автоматизуючи перевірки на відповідність задекларованих доходів фактичним даним. У свою чергу, це покращить аналітичний супровід діяльності контролюючих органів і допоможе виявляти ризиковані операції ще на етапі їх виконання.

Варто також звернути увагу на систему VIES, яка є інструментом обміну інформацією про ПДВ. Її використання дозволить перевіряти ідентифікаційні номери платників ПДВ у країнах ЄС, підвищуючи точність моніторингу транскордонних операцій. Це також полегшить контроль за дотриманням правил у сфері акцизного оподаткування. У цьому контексті система моніторингу переміщення акцизних товарів (EMCS) забезпечить більшу прозорість у спостереженні за рухом таких товарів, мінімізуючи ризики ухилення від сплати акцизів.

Водночас впровадження таких інноваційних рішень, як One-Stop Shop (OSS) для електронної комерції, значно зменшить адміністративне навантаження на транскордонних онлайн-продавців. Це спрощує процес реєстрації платником ПДВ і забезпечує автоматизоване виконання податкових зобов'язань. Завдяки цьому система сприятиме підвищенню рівня добровільного дотримання податкового законодавства, зменшуючи витрати підприємців на адміністрування.

Загалом, ці системи створюють потужний технологічний фундамент для забезпечення ефективного податкового обліку, моніторингу діяльності фінансових агентів та проведення перевірок. Вони суттєво підвищують рівень прозорості та зменшують корупційні ризики, водночас сприяючи інтеграції України до європейської податкової спільноти. Інновації в інформаційних технологіях не лише автоматизують контрольовані процеси, але й стають основою для довіри між державою та бізнесом, що є надзвичайно важливим у контексті реформування податкової системи України.

Висновки. Цифрові податкові системи відіграють ключову роль у модернізації податкового контролю, забезпечуючи прозорість

і ефективність адміністрування податків. Вони дають змогу значно зменшити рівень ухилення від сплати податків за рахунок автоматизації перевірок і спрощення обміну інформацією між державними органами та платниками податків. Використання сучасних цифрових інструментів дозволяє не лише підвищити якість моніторингу, а й зменшити витрати на адміністрування, що особливо важливо для країн, які перебувають у процесі євроінтеграції.

У контексті європейських стандартів, таких як CRS і VIES, цифрові системи стають важливим інструментом міжнародного співробітництва. Вони сприяють гармонізації податкових правил, дозволяючи ефективніше контролювати транснаціональні фінансові потоки та забезпечувати відповідність міжнародним зобов'язанням. В Україні цифровізація є не лише частиною євроінтеграційних процесів, але й необхідністю для подолання внутрішніх викликів, таких як фрагментація

інформаційних систем і недостатня інтеграція даних між державними органами.

Крім технічних переваг, цифрові системи відкривають нові можливості для аналітичної роботи, дозволяючи виявляти ризики та прогнозувати тенденції у сфері оподаткування. Важливим завданням є забезпечення кібербезпеки таких систем, адже саме довіра до їхньої надійності визначає готовність платників податків і держави працювати у цифровому форматі. Отже, розвиток цифрових податкових технологій є ключовим чинником підвищення ефективності податкового контролю та інтеграції України у світовий економічний простір.

Таким чином, впровадження IT-технологій у сфері податкового контролю є необхідним кроком для забезпечення сталого розвитку України. Це підтверджує, що навіть в умовах війни, країна здатна рухатися вперед, реформуючи важливі аспекти управління фінансами та дотримуючись міжнародних зобов'язань.

Анотація

Податковий контроль є невід'ємною складовою ефективного функціонування державної фінансової системи, особливо в умовах глобалізації та євроінтеграції. У статті досліджуються виклики та перспективи впровадження цифрових технологій у податковий контроль України, що стає особливо актуальним у контексті виконання зобов'язань перед Європейським Союзом. Одним із ключових аспектів є адаптація податкової системи України до міжнародних стандартів, таких як Common Reporting Standard (CRS) та VIES (Система обміну інформацією про ПДВ).

Проаналізовано проблеми, з якими стикається Україна під час інтеграції до європейських цифрових податкових систем, зокрема недосконалість інформаційної інфраструктури, недостатню інтеграцію між державними органами та потребу в гармонізації законодавства. Основні труднощі виникають через низький рівень цифровізації податкових процесів, нестачу технічного забезпечення та відсутність єдиної платформи для обміну даними.

У статті також висвітлено досягнення у цьому напрямку, включаючи прийняття законодавчих змін для впровадження стандарту CRS, що передбачає щорічний автоматичний обмін інформацією про фінансові рахунки, а також зусилля щодо інтеграції України до системи VIES. Акцент зроблено на важливості цифровізації податкового контролю для зменшення рівня ухилення від сплати податків, підвищення прозорості фінансових потоків і спрощення співпраці з європейськими партнерами.

Стаття пропонує рекомендації для вдосконалення податкового контролю, зокрема створення єдиної інформаційної платформи, підвищення рівня кібербезпеки та навчання персоналу. Обґрунтовано, що цифровізація податкових процесів сприятиме не лише гармонізації податкової системи з європейськими стандартами, але й забезпечить прозорість та ефективність податкового адміністрування в Україні.

Ключові слова: податковий контроль, податкова політика, цифрові податкові системи, інтеграція України, Європейський Союз, CRS, VIES, автоматичний обмін інформацією, ухилення від сплати податків.

Bila-Tiunova L.R. Tax Control within Digital Tax Systems in the Context of Ukraine's Integration into the EU

Summary

Tax control is an essential component of the efficient functioning of the public financial system, especially in the context of globalization and European integration. This article explores the challenges and prospects of implementing digital technologies in Ukraine's tax control, which has become particularly relevant as part of fulfilling the country's commitments to the European Union. A key focus is the adaptation of Ukraine's tax system to international standards, such as the Common Reporting Standard (CRS) and the VAT Information Exchange System (VIES).

The study examines the problems Ukraine faces in integrating into European digital tax systems, including the inefficiency of its information infrastructure, insufficient integration between government agencies, and the need for legislative harmonization. The primary obstacles include a low level of digitization in tax processes, limited technical resources, and the absence of a unified platform for data exchange.

However, the article also highlights significant achievements, such as the adoption of legislative changes to implement the CRS standard, which provides for the annual automatic exchange of information on financial accounts, and efforts to integrate Ukraine into the VIES system. Emphasis is placed on the importance of digitizing tax control to reduce tax evasion, increase transparency in financial flows, and simplify collaboration with European partners.

The article offers recommendations for improving tax control, including creating a unified information platform, enhancing cybersecurity, and providing training for personnel. It argues that the digitization of tax processes will not only align Ukraine's tax system with European standards but also ensure transparency and efficiency in tax administration.

Key words: tax control, tax policy, digital tax systems, Ukraine's integration, European Union, CRS, VIES, automatic information exchange, tax evasion.

Список використаних джерел:

1. Стратегія здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року. URL: https://eu4pfm.com.ua/wp-content/uploads/2022/08/PFM-IT-strategy_text_210x297mm_ukr-1.pdf
2. Забезпечено технічну спроможність для здійснення Україною перших міжнародних обмінів податковою інформацією (CRS таCbCR). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zabezpecheno-tekhnichnu-spromozhnist-dlia-zdiisnennia-ukrainoiu-pershykh-mizhnarodnykh-obminiv-podatkovoiu-informatsiieiu-crs-ta-cbcr>
3. Хан О. Автоматичний обмін податковою інформацією України та ЄС. URL: <https://blog.liga.net/user/okhan/article/52207>
4. Мирончук Р. Податкова отримає доступ до рахунків громадян України за кордоном. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2024/06/27/129878303/>
5. CRS (Загальний стандарт звітності). URL: <https://mof.gov.ua/uk/crs-578>
6. Україна вперше обмінялася інформацією про фінансові рахунки з іноземними партнерами. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2024/10/04/137011123/>

7. Рада ухвалила закон про імплементацію в Україні стандарту звітності CRS. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3684915-rada-uhvalila-zakon-pro-implementaciu-v-ukraini-standartu-zvitnosti-crs.html>
8. Маяускас П. Наближення систем оподаткування: шлях України до гармонізації з податковим законодавством ЄС та сучасні адміністративні практики. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/garmonizaciya-podatkovogo-zakonodavstva-ukrajini-zi-standartami-yes-viklikita-perspektivi-50364959.html>
9. Association4U. URL: <https://association4u.in.ua/>
10. SAF-T UA. URL: <https://tax.gov.ua/baneryi/saf-t-ua>
11. Найбільш поширені питання платників податків щодо формування та надання стандартного аудиторського файлу (SAF-T UA). URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/podatkoviy-audit/povidomlennya/683040.html>